

Psalm 136:1 – ‘Looft!’, ‘Prijst!’, of ‘Dankt!’?

Psalm 136 bezingt Gods goedheid: zijn wonderwerken, de bevrijding en bescherming van zijn volk, zijn zorg. Deze psalm staat bekend als het ‘grote Hallel’ (*‘hallel ha-gadol’*, het grote Loflied), maar opvallend, het woord Hallelujah of andere vervoegingen van het werkwoord **h-l-l** komen er niet in voor. Sommige vertalingen hebben wel die suggestie, ze beginnen de psalm met ‘Looft ...’, hoewel dat er niet staat. Andere, waaronder de *TLVG*-vertaling, beginnen met ‘Dankt ...’. De vraag is wat de achtergrond is van dat verschil, en of dat betekenisvol is.

Het is interessant om te vergelijken met de eerder besproken Psalm 135.

- Psalm 135 begint met twee keer **hal.loe** (‘Looft!’)
- Psalm 136 begint met het Hebreeuwse **hoodoe**, een duidelijk verschil.

Verder heeft Psalm 136 steeds als tweede regel een opvallend refrein.

Ter oriëntatie hieronder een aantal vertalingen; twee categorieën:

- a. de vertalingen met ‘Looft/Prijst’ en
- b. met ‘Dankt’ of woorden van gelijke strekking.

Daarbij een indicatie of de verschillende werkwoorden

- ook verschillend worden weergegeven (–), zoals bij woorden die opvallend verschillen te verwachten zou zijn,
- of (onderstreept) juist precies hetzelfde (=), lijkt dus minder nauwkeurig.

Bij de woord-voor-woordvertaling is het woordje **hoodoe** vooralsnog onvertaald gelaten (dat is immers de probleemstelling)

	<i>Psalm 135:1</i>	<i>Psalm 136:1</i>	
	Transliteratie: hal.loe jaah hal.loe et-SJeeem JHWH	hoodoe la.JHWH kie-Toov	–
	Woord voor woord: looft Jah looft dat naam van JHWH	xxxx aan JHWH want goed	–
a.	Statenvertaling: Hallelujah! Prijst den Naam des HEEREN,	Looft den HEERE, want Hij is goed;	–
	Herziene Statenvertaling: Halleluja! <u>Loof</u> de Naam van de HEERE,	<u>Loof</u> de HEERE, want Hij is goed,	=
	NBG: Halleluja. <u>Looft</u> de naam des HEREN,	<u>Looft</u> de HERE, want Hij is goed,	=
	Gerhardt/van der Zeyde: Godlof! <u>Looft</u> de naam van de Heer,	<u>Looft</u> de Heer, goedertieren is hij,	=
	Willibrordvertaling (1996): Halleluja. <u>Prijst</u> de naam van de HEER,	<u>Prijst</u> de HEER, want Hij is goed	=
	Groot Nieuws Bijbel: Eer aan de Heer. <u>Breng hulde</u> aan de Heer!	<u>Breng hulde</u> aan de Heer, want hij is goed!	=
	NBV: Halleluja! <u>Loof</u> de naam van de HEER,	<u>Loof</u> de HEER, want hij is goed	=
b.	Naardense Bijbel: Alleluia, looft de naam van de ENE,	Brengt dank de ENE, want hij is goed,-	–
	NW: Looft Jah! Looft de naam van Jehovah,	Dankt Jehovah, want hij is goed:	–
	Herziene NW (2017): Loof Jah! Loof de naam van Jehovah,	Dank Jehovah, want hij is goed:	–
	TLVG: Looft Jah! Looft Jehovah's naam!	Brengt Jehovah dank, want Hij is goed,	–
	NIV: Praise the LORD! Praise the name of the LORD!	Give thanks to the LORD, for he is good.	–
	Soncino – The Psalms: Hallelujah. Praise ye the name of the LORD,	O give thanks unto the LORD, for he is good,	–
	A.C. Feuer - Tehillim: Praise God! Praise the Name of HASHEM!	Give thanks to HASHEM for He is good,	–
	Buber/R. – Preisungen: Preiset oh Ihn! – Preiset SEINEN Namen,	Danket IHM, denn er ist gütig,	–
	Baethgen: Halleluja, Lobet den Namen Jahvehs,	Dankt Jahve, denn er ist gütig,	–
	Rudolf Kittel: Halleluja, Lobet den Namen Jahwehs,	Dankt Jahwe, denn er ist freundlich,	–
	Hans Schmidt: Jauchzet Jah! Jauchzet den Namen Jahwe!	Dankt Jahwe, denn er ist gütig,	–

Wat opvalt:

- Psalm 135 begint, zoals te zien, met de oproep **hal.loe jaah**, gevolgd door een herhaling van het werkwoord: **hal.loe**. Dat **hal.loe jaah** is een veel voorkomende psalmaanhef. Bij de bespreking van Psalm 135:1,3,21 is al vermeld dat **hal.loe** de intensieve vorm is van **haalal (h-l-l piël)**. Zoals daar werd aangegeven betekent dat ‘loven, prijzen’; alle vertalingen hebben in Psalm 135 een dergelijke uitdrukking, zoals hierboven getoond.
- Psalm 136 begint echter met een ander woord, **hoodoe**, de gebiedende wijs meervoud van de oorzakelijke vorm van **jaadah** (we noemen dat nu even gemakshalve **j-d-h hiphil**) – duidelijk een ander werkwoord.
- Zes van de zeven vertalen **hoodoe** in 135:1a echter exact gelijk als het **hal.loe** in 136:1, alleen de Statenvertaling handhaaft het verschil.
- Zeven van de zeventien geven **hoodoe** weer met ‘Looft/Prijst!’, andere vertalen met ‘Dankt!’

Dat woordje **hoodoe** is een opmerkelijk begin. De eerste drie verzen van Psalm 136 vormen een soort prelude en beginnen alle drie met datzelfde woord, met daarbij drie verwante manieren om de Almachtige aan te duiden: als JHWH, als allerhoogste God en tot slot als allerhoogste Heer:

1. **hoodoe la.JHWH kie-Toov** **xxxx** Jehovah, want hij is goed,
2. **hoodoe l.eelohéei haa-elohiém** **xxxx** de God der goden,
3. **hoodoe la.adonáai haa-adoniém** **xxxx** de Heer der heren,

Als in vers 1 JHWH als **adonáai** wordt uitgesproken, mist de luisteraar de opvolging in die eerste drieslag **JHWH – elohiém – adonáai**.

Het laatste vers, 26, sluit als apotheose mee af:

26. **hoodoe l.eel ha-SJaamáajim** **xxxx** de God des hemels.

Het **hoodoe** heeft een prominente rol in de literaire structuur van deze psalm. Men zou kunnen speculeren over de reden waarom de psalmist in Psalm 136 bewust een ander woord heeft gekozen dan het zo gebruikelijke **hal.loe**, maar dat is niet de bedoeling van deze toelichting; wel lijkt het onwaarschijnlijk dat dat toevallig zo zou zijn.

Wel worden de woordbetekenissen als tamelijk verwant gezien, gezien ook de betiteling ‘*het grote hallel*’. Dat was de lofzang die (onder andere bij de viering van Pesach) werd gezongen ná het gewone of ‘Egyptische’ hallel (daarbij terugdenkend aan de bevrijding uit Egypte); dat was naar men aanneemt Psalm 113-118. Het drinken van de verschillende bekertjes wijn was gerelateerd aan het zingen van die liederen. Het ‘Egyptische hallel’ werd voltooid nadat de vierde beker wijn was ingeschonken. ‘*Het grote hallel*’ kwam naar verluidt daarna bij een vijfde beker.

De betiteling ‘het grote hallel’ wordt volgens de Talmoed, Pesachim 118a, toegeschreven aan Rabbi Tarfon (tussen 70 en 135 van onze jaartelling). In die passage gaat onder andere (hier in de Engelse Soncino vertaling) over de vraag wat precies het grote hallel is staat er vervolgens:

What comprises the great Hallel?

- Rab Judah said: From ‘O give thanks’ until ‘the rivers of Babylon.’
(dat is dus Psalm 136 van begin tot eind)
- While R. Johanan said: From ‘A song of ascents’ until ‘the rivers of Babylon.’ (dat zou zijn Psalm 120–136)
- R. Aha b. Jacob said: From ‘for the Lord hath chosen Jacob unto himself’ until ‘the rivers of Babylon.’ (Psalm 135:4-136)

Psalm 136 hoort dus in ieder geval bij ‘het grote hallel’.

Over het werkwoord **j-d-h**, de *hiphil*-vorm eerst een aantal woordenboeken.

- Lisowsky’s *Konkordanz zum Hebräische Alten Testament* geeft:
preisen, bekennen / to praise, to confess / laudare
- *Woordenboek Hebreeuws Nederlands* van Jitschak Pimentel geeft:
bekennen, bedanken
- *The Complete Hebrew-English Dictionary* van R. Alcalay vertaalt:
to admit, confess; acknowledge, thank, glorify, praise
- Benjamin Davidson in *The Analytical Hebrew and Chaldee Lexicon*:
–I. to confess openly and freely. –II. To give thanks, to praise.
- Fürst in *Hebräisches und Chaldäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*:
1) aussagen, dah. gestehen, eingestehen, bekennen (...) – 2) Dank abstellen, loben, preisen, rühmen, verherrlichen, d.h. laut nennen, rühmen (...) – 3) zusammenstimmen, von einem Chore, in Gemeinschaft anstimmen, eig. laut tönen lassen
- Gesenius in *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament* :
1. loben, preisen (...) dankend preisen,
- Koehler / Baumgartner in *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*:
1. bekennen, loben, danken, eingestehn (hier wordt Psalm 136 genoemd onder het kopje ‘(Gott) preisen’)
- Brown/Driver/Briggs noemen in *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*:
–1. give thanks, laud, praise (hier wordt Psalm 136 genoemd met als vertaling ‘give thanks to J’ for he is good’)
- *Wilson’s Old Testament Word Studies* schrijft over het Hebreeuwse werkwoord:
‘to confess; to give thanks, to praise, to celebrate, since the acknowledgement (confession) of benefits is naturally followed by thanksgiving and praise.’

De twee woorden, **h-l-l piël** en **j-d-h hiphil**, zijn tot op zekere hoogte dus verwant, hoewel ze toch ook niet zomaar onderling verwisselbaar zijn.

‘Dankbaar prijzen’ benadert het grondwoord misschien wel het beste. Dat blijkt ook uit een analyse van de schriftplaatsen. Het is vooral een luid danken waarbij, duidelijk hoorbaar voor omstanders, de loftrumpet wordt gestoken over degene die wordt bedankt. Nog wat meer informatie vinden we in het *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* onder redactie van Jenni/Westermann. Onder het lemma **j-d-h**, kopje 4a, gaat hij specifiek in op een verschil tussen de genoemde werkwoordsvormen:

Wenn nun bei **h-l-l** pi. der imperativische Lobruf, bei **j-d-h** hi. der Entschluss zum Lob die beherrschende Form ist, kommt darin wieder ein deutlicher Unterschied der Bedeutung zutage: Während mit **h-l-l** pi. primär das Gotteslob in der Weise des festlichen Jubels bezeichnet ist, dessen Subjekt die Gemeinde im Gottesdienst bildet, ist mit **j-d-h** hi. primär das Einstimmen des Einzelnen in das Gotteslob gemeint, hinter dem der aus einer eigenen Erfahrung kommende Entschluss steht. Auch wenn **j-d-h** hi. durchaus in Pluralform begegnet, ist doch das Spezifische dieser Vokabel, dass ein Einzelner durch sein Entschluss zum Loben kommt.

De piël-vorm van **h-l-l** lijkt dus meer een *gemeenschappelijk* en feestelijk lofprijzen, **hoodóe** meer als een *persoonlijke* oproep aan de individuele luisteraar om in te stemmen met de lofprijzing aan God, en dat op grond van iemands persoonlijke ervaring. Dat is een belangrijke gedachte.

Onder het kopje 4b betoogt hij dat **hoodóe** zou moeten worden gezien in relatie tot specifieke daden van God.

In der Form des imperativischen Lobrufes begegnet **j-d-h** hi. als Parallelwort zu **h-l-l** pi., aber auch für sich. Hier handelt es sich wahrscheinlich um eine Angleichung; in dieser Form wird **hoodu** “preiset!” dem **hal.lu** “lobet!” mehr oder weniger gleichbedeutend.

Das gilt auch für den Imperativsatz “preiset Jahwe, denn er ist freundlich, ja, seine Güte währt ewig!” Dieser Satz, der häufiger begegnet als alle sonstige Imperativsätze zusammen und der im Chronikwerk noch häufiger in formelhaften Abkürzungen auftritt, lässt die spezifische Bedeutung von **j-d-h** hi. noch erkennen: er ist Ausweitung des Lobes Gottes über einer bestimmten Tat in das Lob der Güte Gottes, aus der diese Tat erwächst.

Verder onder 4e:

j-d-h hi. wird weithin mit “danken” übersetzt; so besonders in den bekannten “Danket dem Herrn, denn er ist freundlich “. Diese Übersetzung ist nicht falsch, sie kann aber den Bedeutungsbreite des Hebr. **j-d-h** hi. nicht wiedergeben.

De weergave ‘Dankt ...’, zoals in Psalm 136, is zijns inziens dus niet verkeerd, maar de gebruikelijke opvatting van ‘danken’ zou niet het hele begrip dekken.

Dat klinkt aannemelijk, maar zou zich moeten afvragen of dat ook niet geldt voor het woord 'Prijst ...'. Dat woord dekt immers niet het aspect 'dankbaarheid', waarvan op verschillende plaatsen toch wel degelijk sprake is.

Vervolgens komt hij met een cultuurhistorisch argument; het '(be)danken' zou pas later zijn ontstaan als gevolg van voortschrijdend individueel bewustzijn.

Entscheidend für das Verhältnis der Wörter für "loben" und "danken" zueinander ist, dass eine besondere Vokabel für "danken" in allen Sprachen der Welt erst spät gebildet wurde; keine frühe Sprache hat in ihrem Vokabular eine besondere Vokabel für "danken" (...). Das Danken als besondere Vokabel entstand erst im Lauf der Kulturentwicklung im Zusammenhang mit der Steigerung der Individuation.

Sofern nur *j-d-h* hi. Reaktion auf eine helfende, befreiende Tat Gottes ist, gehört zu ihm auch das, was wir "danken" nennen. Dass es aber damit in der Bedeutung nicht identisch sein kann, zeigt sich schon daran, dass es niemals als "danken" zwischen Menschen vorkommt.

Ook al is dat een enkele maal wél het geval (Gen. 49:8 en Psalm 49:19), toch wordt het woord inderdaad in de verhouding tussen mensen onderling weinig in de Bijbel gebruikt. Maar dat wil nog niet zeggen dat ze dat gevoel niet kenden. Ook al werd dit woord misschien niet expliciet gebruikt in de betekenis die wij ermee associëren, dat wat wij 'dankbaarheid' noemen is wel degelijk een aspect van het woord.

Westermann noemt een aantal punten van verschil waarbij tot 'loven' het moment van verhogen moet worden gerekend; ook noemt hij als kenmerk van het 'loven' de spontaniteit, terwijl het 'danken' tot de plicht zou moeten worden gerekend. Onder andere hierin ziet hij ook het verschil tussen dankgebeden en lofpsalmen. Merkwaardigerwijs concludeert hij:

Diese Unterschiede sind so wesentlich, dass, wo es möglich ist, die Übersetzung "loben" oder "preisen" für *j-d-h* hi. vorzuziehen ist, auch wenn die Übersetzung "danken" in manchen Zusammenhängen möglich ist.

Met dat laatste is niet iedereen het eens, en hij signaleert dat ook zelf. Het woord 'danken' zou dan immers alleen maar daar kunnen komen, waar het echt niet anders kan. Dat lijkt niet redelijk en onvoldoende onderbouwd. Daarbij dient mijns inziens ook te worden bedacht dat voor de Bijbelse personages 'dankbaarheid' naar God toe als het ware samensmelt met het prijzen van Gods goedheid of diens ingrijpen. Dankbaarheid was beslist niet afwezig, het tegendeel is waar. Omdat vervolgens het begrip 'dankbaarheid' wel een expliciete plaats inneemt in de vocabulaire van de lezer nu, lijkt het niet verkeerd om dat begrip waar relevant te gebruiken. In een aantal gevallen heb ik ook vertaald met 'dankbaar prijzen'.

Maar ook als men de bovengenoemde observatie wil volgen, past het woord 'prijzen' goed bij Psalm 136 en daar is vertaaltechnisch natuurlijk ook niets op aan te merken, *mits het maar verschilt* van de manier waarop de **h-l-l piël** in Psalm 135 wordt weergegeven (bij voorkeur als 'Looft ...'); de Statenvertaling is de enige van die vertalingen die dat correct doet.

Hieronder kort samengevat de belangrijkste vermeldingen en wat mij de beste weergave lijkt van de piël-vorm van **j-d-h**. Eerst buiten de Psalmen.

- De twee woorden staan naast elkaar en zijn dan wellicht te lezen als synoniem: 1 Kron. 23:30, 2 Kron. 5:13, 31:2. Dan is 'prijzen' een prima weergave.
- 'Loven/prijzen' is eveneens goed als eerste betekenis in de volgende passages: Gen. 29:35, 49:8, Job 34:14, Jes. 38:18,19.
- Ook 2 Sam. 22:50, 1 Kon. 8:34, Jes. 25:1, Jer. 33:11, Ezra 3:11, Neh. 11:17, 12:24,46 zijn op die manier goed weer te geven, maar daar zou 'danken' ook goed passen.
- Een tekst als Jes. 12:1 kan waarschijnlijk echter beter worden weergegeven met 'danken', waarna het logisch is dat vers 4 op dezelfde manier wordt vertaald.
- Het woord komt vaak voor in de Kronieken, zoals in 1 Kron. 16:4,7,8,34,35,41, 23:30, 25:3, 29:13 en in 2 Kron. 5:13, 6:24,26, 7:3,6, 20:31, 31:2. In deze passages is de weergave 'prijzen' vaak prima, maar niet altijd.
- In Spr. 28:13 is 'bekennen' de beste vertaling.

Dan het woordgebruik in de overige Psalmen (Psalm 136 even buiten beschouwing gelaten).

- In Psalm 32:5 is 'bekennen' te verkiezen als vertaling.
- De weergave 'prijzen' lijkt het beste in 6:6, 18:50, 30:10, 33:2, 44:9, 45:18, 49:19, 52:11, 54:8, 57:10, 67:4,6, 76:11, 86:12, 88:11, 89:6, 92:2, 97:12, 99:3, 105:1, 106:1, 108:4, 138:1,2,4, 142:8 en 145:10
- De weergave 'dankbaar prijzen' past in 7:18, 28:7, 30:5,13, 35:18, 42:6,12 en 43:4,5, 75:2, 76:11, 79:13, 119:7,62, 139:14, 140:14 etc. waarbij een verkort 'danken' ook geschikt lijkt.
- De weergave 'danken' geniet mijns inziens de voorkeur in de passages 71:22,23, 107:8,15,21,31, 118:1,19,21,28,29. Daar staan steeds de onderwerpen waarvoor God luid wordt gedankt: bevrijding uit verschillende noden, redding, etc.
 - Psalm 107 heeft een bijzondere structuur met een steeds iets gemodificeerd refrein in 6-8, 13-15,19-21, 28-31, waarbij het middenvers Gods redding, hulp en bevrijding beschrijft en het laatste vers de vervoeging heeft van **j-d-h**.
 - Ook Psalm 118 vermeldt duidelijke redenen voor dankbaarheid; de psalm begint en eindigt met **hodoé**.
 - Psalm 136 past uitstekend bij het woordgebruik in Psalm 107 en 118.

Er is dus een variatie aan betekenissen, waarbij 'danken' in ieder geval een van de mogelijkheden is.

Nu Psalm 136 als geheel. De psalm bestaat uit zesenwintig verzen; op zich een opmerkelijk getal. De Talmoed schrijft (Pesachim 118a):

R. Joshua b. Levi said: To what do these twenty-six [verses of] 'Give thanks'8 correspond? To the twenty-six generations which the Holy One, blessed be He, created in His world; though He did not give them the Torah, He sustained them by His love.

In de voetnoten bij de Engelse vertaling wordt de bedoeling verduidelijkt.

Ps. CXXXVI contains twenty-six verses, each of which expresses gratitude to God. There were twenty-six generations from Adam until Moses. These, lacking the Torah, could not be sustained through their own merit but only through God's love.

Dr. C.J. Labuschagne ziet (in 'Logotechnical Analysis' over de Psalmen) hierin de getalswaarde van de Godsnaam JHWH. Of dat een specifieke betekenis heeft laat ik hier buiten beschouwing; de strofische indeling die men dan zou verwachten (J=10, H=5, W=6, H=5), is er evenwel niet, wel een andere.

Labuschagne ziet zelf de volgende structuur:

Canto I	vs. 1-3	Call to give thanks to YHWH	3 verselines	19 words +	60 words
Canto II	vs. 4-9	Who created heaven and earth	6 verselines	41 words =	
Canto III	vs. 10-15	Who delivered Israel from Egypt	6 verselines		40 words
Canto IV	vs. 16-22	Who provided Israel with a land	7 verselines	42 words +	60 words
Canto Va	vs. 23-25	Who rescued us from our foes	2 verselines	18 words =	
Canto Vb	Coda v. 26	Call to give thanks to YHWH	1 verseline	6 words	

Hierna de gehele Psalm in de vertaling *Tot lof van God – het Boek der Psalmen*.

In de gedrukte uitgave waren in verband met het sterk doorlopende karakter van de psalm en de steeds terugkerende tegenzang geen witregels aangebracht, nu het over de structuur en de betekenis der regels gaat doe ik dat wel. Daarbij volg ik vooral een functionele indeling en wijk ik, zonder daarop overigens commentaar te hebben, af van andere verdelingen.

Psalm 136

1 Brengt Jehovah dank want Hij is goed
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

2 Brengt dank aan de God der goden,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

3 Brengt dank aan de Heer der heren,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

4 Aan degene die grootse wonderen verricht, Hij alleen,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

5 Aan degene die zo kundig de hemelen maakte,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

6 Aan degene die op het water het land heeft gespreid,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

7 Aan degene die de grote lichten heeft gemaakt,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

8 de zon tot heerser over de dag,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

9 de maan en sterren tot heersers over de nacht,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

10 Aan degene die Egypte met zijn eerstgeborenen sloeg,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

11 daarop Israël uit hun midden deed gaan,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

12 met sterke hand en uitgestrekte arm,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

13 Aan degene die de Rietzee in delen verdeelde,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

14 en Israël daar dwars doorheen deed gaan,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

15 en Farao en zijn leger in die Rietzee afgeschud heeft,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

16 Aan degene die Zijn volk door de wildernis deed gaan,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

17 Aan degene die grote koningen sloeg,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

18 en daarbij machtige koningen doodde,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

19 zoals Sichon, de koning der Amoriëten,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

20 en ook Og, de koning van Basan,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

21 die hun land ten erfdeel weg gaf,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

22 ten erfdeel aan Israël, Zijn knecht,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

23 degene die ons in onze vernedering indachtig was,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd! –

24 en ons lostrok van onze tegenstanders,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

25 die brood geeft aan al wat leeft,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

26 O, dankt de God des hemels,
 Zijn loyale goedheid is er voor altijd!

Enkele observaties:

- Dat de eerste drie verzen een zelfstandige eenheid vormen is overduidelijk. Bovendien beginnen die alle drie met **hoodoe**. Die verzen zijn daarmee te beschouwen als een opmaat voor de feitelijke inhoud van de psalm.
- Dan zes verzen die Gods scheppingswerken vermelden; **hoodoe** zou hier als ‘prijst’ kunnen worden begrepen. Maar dat was alleen maar de inleiding.
- Hierna wordt in een doorlopende stijl vermeld: de bevrijding uit Egypte, de bescherming in de woestijn, de overwinningen op machtige koningen, de toebedeling van het beloofde land en bescherming tegen vijanden – daden waarmee God zijn volk bijzonder begunstigd had. Alleen ‘prijzen’ zou hier veel te zwak zijn uitgedrukt, erwas juist reden was tot grote dankbaarheid.
- Interessant is ook wat er in vers 25 staat en wat op het eerste gezicht misschien in het niet lijkt te zinken bij de spectaculaire bevrijdingsdaden van de verzen daarvoor: het verschaffen van voedsel aan al wat leeft! Toch is dat wonder bij nadere beschouwing zeker niet iets om als vanzelfsprekend aan te nemen en te beschouwen. Het is daarbij iets van een geheel andere orde, als goedgunstigheid zeker een vervolg van het voorgaande, maar het staat toch in belangrijke mate op zichzelf. Het is tevens het laatste specifieke punt waarvoor God wordt geroemd, en waarschijnlijk niet zonder reden. Het is bij dat alles niet goed te zien, dat dit *niet* zou vragen om ‘dankbaarheid’.
- Het laatste vers, 26, sluit als conclusie aan op vers 25 en grijpt tegelijkertijd terug op de opening, de God des hemels. Uitgerekend dit laatste vers heeft ook weer als openingswoord **hoodóe**. En daarmee is de cirkel gesloten. De boodschap van al die verzen wordt beklemtoond door zesentwintig keer die opvallende refreintekst. Daarmee mag het woord **hoodóe** dus wel thematisch worden genoemd voor de psalm als geheel.

Rudolf Kittel in zijn *Kommentar zum Alten Testament – Die Psalmen* over Psalm 136:

Ein Hymnus in der Form eines Dankgebets. Anfang und Ende sind Dankgebet, dazwischen sind in der Weise der Hymnen als Begründung die Taten Jahwes aufgeführt. Die Anlage ist also genau wie beim eigentlichen Preislied oder Hymnus, wie den Preis und Dank aus nächstverwandten Seelenstimmungen fließen.

‘Danken’ en ‘prijzen’ liggen dus in elkaars verlengde, zoals hiervoor besproken.

Hans Schmidt schrijft in zijn *Handbuch zum Alten Testament – Die Psalmen*:
Diese eigenartige Liturgie gehört, wie die Anfangs- und Schlusszeile und der
Kehrrim zeigen, zur Feier des Fests der Gelübdedarbringung (vgl. besonders
107 und 118). Sie bietet (wie wohl 134 und 135) den Hymnus, mit dem diese
Feier schliesst. (...) Der vorletzte Vers: "Der allem Fleisch Brot gibt" ist das
eigentliche Ziel des Hymnus und zeigt, wie der Vers über den Regen 135:7,
dass der Hymnus an einem Fest, das mit der Ernte zu tun hat, gesungen ist.

De eerdergenoemde Talmoed-passage schreef daar ook over:

And why is it called the great Hallel? — Said R. Johanan: Because the Holy
One, blessed be He, sits in the heights of the universe and distributes food to
all creatures.

De voetnoot bij de Engelse vertaling voegt hier aan toe:

The subject matter of Ps. CXXXVI, 25-26. Which is a great thing indeed, and for
that He is praised by the reciting of the great Hallel.

Als dat juist is, dan is de dankbaarheid voor Gods voorzieningen een belangrijk
gegeven. 'Dankt!' lijkt mij dan juist een bijzonder passende oproep, de
ontknoping van de psalm ligt aan het eind. Verder laat ik het aan de lezer.

Voor het laatst bijgewerkt: 3 juni 2019